

Бабатаев А.М.

АЛЬБЕР КАМЮНУН АБСУРД ФИЛОСОФИЯСЫ

Бабатаев А.М.

ФИЛОСОФИЯ АБСУРДА АЛЬБЕРА КАМЮ

A.M. Babataev

THE ABSURD PHILOSOPHY OF ALBERT CAMUS

УДК: 008:001.8 / 091

Философия, искусство, адабият сыяктуу көптөгөн илим тармактарында абсурд түшүнүгү кызуу талкуу жаратып келет. Бул маселеге байланыштуу көптөгөн адабиятчылар, философтор өздөрүнүн оригиналдуу ойлорун ортого салгандыгы баарыбызга маалым. Бул макалада экзистенциализмдин көрүнүктүү өкүлү Альбер Камюнун абсурдка байланышкан көз-караштары талдоого алынат.

Негизги сөздөр: Альбер Камю, абсурд, абсурд адам, философия, экзистенциализм, жашоонун маани-маңызы, моюн толгоо.

Идеи Абсурда оспаривались в философии, литературе и искусстве. Поэтому с древних времен и до настоящего времени люди, занимающиеся философией, искусством и литературой, выразили свою первоначальную точку зрения на абсурд. В этой статье описываются идеи абсурда в выдающемся представителе экзистенциализма Альберта Камю.

Ключевые слова: Альбер Камю, абсурд, человек абсурда, философия, экзистенциализм, смысл бытия, протест.

The ideas of absurd have been disputed in philosophy, literature and arts. There fore, from ancient times to present people engaged in philosophy, art and literatures have expressed their original point of view on absurd. This article describes the ideas of absurd in the outstanding representative of existentialism, Alber Camus' work.

Key words: Alber Camus, absurd, absurd man, philosophy, existentialism, meaning of life, protest.

Экзистенциализм 20-кылымда батыш философиясында антропологиялык өнүттө өнүккөн таасирдүү багыттардын бири экендиги талашсыз. Экзистенциалисттик философиянын борборунда жашоонун маңызы, жекече эркиндик, жоопкерчилик жөнүндөгү көйгөйлөр турат. Мындан улам экзистенциализм адамга тийешелүү проблемаларды изилдеген жана адамдын азыркы дүйнөдөгү болуму туралуу ой-жүгүрткөн философиялык багыттардын алдынкы сабында келет. Бирок экзистенциализмди толук бир багыттуу, бир максатты көздөгөн бир окуу деп айта албайбыз. Себеби экзистенциалист-философтордун ар бири ар кандай проблемаларды ар тараптуу талкууга алган. Бул макалада экзистенциализмдин көрүнүктүү өкүлү Альбер Камюнун абсурдка байланышкан көз-

караштарын талдоого алабыз. Альбер Камю экзистенциализм агымынын эң көрүнүктүү өкүлдөрүнүн бири болуп саналат¹. Ал, 1913-жылы 7-ноябрда Алжирде жарык дүйнөгө келген. Камюнун жеке жашоосунун анын философиялык ойлорунун калыптануусунда аябагандай чоң роль ойногондугун айтууга болот.

Абсурд термини маанисиз, акылга сыйбаган, акылга төп келбеген ж. б. у. с. маанилерди туюндурат. Латын тилиндеги «absurdus» сөзү дүлөй, дудук деген маанилерди түшүндүргөн «surdus» деген сөздөн келип чыккан (Gündoğan, 1997:55). Философияда, искусстводо, адабиятта өзгөчө орун алган абсурд түшүнүгү – байланышсыздык, карым-катыштын болбогондугу, чоочун болуу, бөтөндөшүү, чындыктардын орун алмашуусу, маани-маңыздан алыс болгон сезимдер деген маанини берет. Абсурд маселесине философия тарыхында эң көп экзистенциалист философтордун кайрылышкандыгын белгилөөгө болот. Ал эми абсурд терминин философиялык мааниде эң алгач колдонгон ойчул Сорен Кьеркегор (1813-1855) болуп эсептелет. Албетте адам баласынын абсурд түшүнүгүнө кабылуусунун негизги себеби жашоодогу ар кандай кырдаалдар экендиги талашсыз (Stuickshank, 1965:78). Абсурд маселесине Кьеркегордон башка эң көп кайрылган философтор катарында Мартин Хайдеггер (1889-1976), Жан Поль Сартр (1905-1980) жана Альбер Камюну айтууга болот. Чындыгында ар бир ойчул өзүнө мүнөздүү болгон жанр аркылуу түрдүү себептерден улам өз баалуулуктарын жоготкон, айланасынан алыстаган, бир тилди колдонуп туруп бири-бирин түшүнө албаган, бири-бирин байланыштырып туруучу каражаттарды жоготуп бараткан адамдын кайгылуу жашоосун чагылдырууга аракет жасайт эмеспи. Бул сыяктуу кайгыга криптир болгон адам «аянычтуу адам», «абсурд адам», башкача айтканда «маанисиз адам» болуп саналат.

Жогоруда белгилеп өткөндөй «абсурд» – маанилүү дүйнөдө маңыздан алыс бардык нерсени түшүндүрүү үчүн колдонулат. Абсурд, кээде күтүүсүздөн пайда боло калган сезим болгондуктан так аныктама-сын берүү да ар дайым татаал болуп келет. Абсурд, жашообузда күтүүсүздөн пайда болуп, көчөдө, жумушта, той-тамашада, тамактануу учурунда, мейли башка жерде болсун ар дайым биз менен жолугуп калуу мүмкүнчүлүгүнө ээ (Camus, 2006:28-29). Камюнун

¹ Альбер Камю өзүн экзистенциалист деп эсептебеген. Бул туурасында кенен маалымат үчүн караңыз: From an interview with Jeanine Delpech, in Les Nouvelles Littéraires,

1945. Cited in Albert Camus: Lyrical and Critical Essays, Vintage, 1970.

ою боюнча улуу даанышман ойлордун, улуу иш-аракеттердин кичинекей маанисиз башталышы бар. Абсурд да шул сыяктуу. Ошондуктан күнүмдүк турмуштагы жөнөкөй жалгандан философиялык терең мааниге ээ болгон абсурд түшүнүгүн айырмалап кароо керек.

Экзистенциализмдин эң негизги маселелеринен болгон «өзүн жоготуу», «өзүн кайра табуу» жана «өзүн кайрадан жаратуу» сыяктуу нерселер Камюнун көз карашы боюнча «личность» болгон адамда пайда болот. Анткени бул жашоодо баардык нерсеге сарэсеп салып талдай албаган, өзүнүн ар бир нерсеге карата жеке пикири болбогон адамдын личность болуу мүмкүнчүлүгү да жок эмеспи. Мындан улам Камю, өзүнүн чыгармаларында адам баласынын азыркы абалын жана жашоонун маңызын талдоого алган философиялык суроолорго орун берген (Demirdöven, 1990:60). Ошондуктан, Камюнун «Сизиф» (*The Myth of Sisyphus*) уламышында «абсурд» терминин, «Жат» (*The Stranger*) романында «абсурд» сезимин, «Түшүү» (*The Fall*) чыгармасында «моюн толгоо» сөзүн жана «Чума» (*The Plague*) аттуу чыгармасында «моюн толгоо» жана «жардамдашуу» түшүнүктөрүнүн талдоого алынгандыгын көрүүгө болот.

Камю, дүйнөнүн проблемаларын жашоонун негизги маселелери аркылуу чечүүгө аракет жасаган. Ар бир доордун өзүнө мүнөздүү кандай гана көйгөйү болбосун, булардын баары албетте жашоонун негизги маселелери менен тыгыз байланыштуу. Бул пикир менен ал, дүйнөдөгү эң орчундуу жана адамзатты түйшөлткөн маселелерди чечүүгө мүмкүн болоорун баса белгилейт. Ошондуктан Камюнун чыгармаларында жашоодогу проблемаларга байланыштуу адамдардын чеккен азап тозоктору, бул жашоону кандай болсо ошол турган турпатында кабыл алгысы келбеген адамдын ачуу кыйкырыктары сүрөттөлөт.

Камю козгогон маселелер ал жашаган доордун ачуу чындыктары болгондугу шексиз. Ал доордогу оор жагдайлардын адам баласына болгон терс таасирлери Камюнун чыгармаларынын эң негизги темасына айланган. Бул тууралуу ал мындай дейт: «Келечекке кол сунуп аракет кылбаган, айыгуунун жолун издеп үмүт менен жашабагандар үчүн бул жашоонун кандай мааниси бар? Жыгып өтө албаган тосмолордун алдында моюн сунуп жашоо – бул ит сымал жашоо болуп саналат» (Camus, 1995:60).

Камюнунун эң негизги өзгөчөлүгү жашоонун чындыктарына тике караганды билгендиги жана коркууга толгон песимисттик көз караштан оолак болууга умтуулусу болуп эсептелет. Чындыгында ал, өзүнүн жеке пикирин эр жүрөктүүлүк менен таамай ортого сала алган. Анын өз максатына жетүүсүнө түрткү берген нерсе моюн сунуу эмес, моюн толгоо болуп саналат. Бул жерде Камюнун «моюн толгоо»

түшүнүгүн оң мааниде колдонгондугун көрүүгө болот. Анткени адам баласы толук бойдон коомго баш ийип, агым менен кошо болуп ачуу чындык өз учурунда айталбаса өздүк «менин» оңдой албайт жана личность болуп калыптанбайт эмеспи.

Камюнун пикиринде адам ичинде жашап жаткан дүйнөгө көбүнчө эле кокустуктардын жана калыптанган салттардын негизинде чоочун сыяктуу өмүр сүрөт. Эмне үчүн адам өзү жашап жаткан дүйнөгө чоочун? Адамдын ичинде жашап жаткан дүйнөгө чоочун болушу, жашоо жөнүндө так жана туура маалыматка ээ болбогондугу менен тыгыз байланыштуу. Анткени туура маалыматтын адам баласынын бул жашоодо туура багытты табуусуна жана өз жашоосун маанилүүлүгүн түшүнүүсүнө жардамчы экендиги какшайган чындык. Адамзат өз тарыхында эчендеген доорлорду басып өттү, илимий жана технологиялык зор жетишкендиктерди багындырды. А бирок, бул жетишкендиктерге карабастан адам баласы азыр деле оор абалда өмүр сүрүп келет. Албетте, илим көптөгөн нерселер жөнүндө адамга ар кандай маалымат бергендигине карабастан, адамга «бар болуу», «болум» маселелеринде өзгөчө багыт бере албай келет.² Адамдын жашап жаткан дүйнөнү андап түшүнүү үчүн илимге үмүт байлоосу эч нерсеге арзыбайт. Анткени Камюнун ою боюнча илим, бул татаал жана сыйкырдуу дүйнөнүн атом молекуласына байланышканын, атомдун да электрон менен болгон байланышы боюнча ар кандай маалыматтарды берүүсү мүмкүн. Бирок бул илим жалпы жашоо жөнүндө бизге түшүнүү мүмкүнчүлүгүн толук кандуу түзүп бере албайт (Crulichshank, 1965:28). Ошондуктан адамдар өздөрү түшүнө албаган дүйнөдө жашоосун улантууга аргасыз болуп келет. Мындай учурда адам жалгыз гана жашап жаткан дүйнөгө чоочун эмес, өзүнө да жана өзгөгө да чоочун абалда өмүр сүрөт.

Камю, адамдын дүйнөдөгү абалын анын аракети менен ой толгоолорун негиз алып талдоого алган. Анткени жасалган иш-аракет өзүнө өбөлгө болгон ой-толгоолорду толук кандуу камтый албаган болсо, анда мүдөө-максат каражатка айланып калды деп айтуу аша чапкандык болбос. Мындай учурда баалуу болгон адам өзүнүн баалуулугун жана маани-маңызын жоготуп жөнөкөй гана сөлөкөткө айланат. Ошондуктан ар бир адамдын турмуштан алган орду ал адамдын адам катары эмнелерди баалагандыгы менен тыгыз байланыштуу болуп саналат.

Демек, Камюнуну чыгармаларында жашоонун маанисиздиги, башкача айтканда абсурд болушу, адам акылынын дүйнө маселесин чечүүдөгү алсыздыгы ж.б. темалар козголот (Camus, 2006:29). Анын пикиринде бул сыяктуу проблемалардан адам өзүнө болгон ишеним аркылуу, этикалык түшүнүктөргө

² Мындан улам экзистенциализмдин Россияда биринчи дүйнөлүк согуш мезгилинде, Германияда биринчи дүйнөлүк согуштан кийин, Францияда экинчи дүйнөлүк согуш мезгилинде, ал эми Европанын башка өлкөлөрүндө экинчи

дүйнөлүк согуштан кийин жайыла баштагандыгын көрүүгө болот. Экзистенциализм боюнча кенен маалымат үчүн караңыз: Walter Kaufmann, *Existentialism: From Dostoyevsky to Sartre*, New York, 1956.

жана баалуулуктарга умтулуу менен гана жашоонун абсурд болушун жеңе алат.

Камюнун көз карашында тез арада чечилүүнү талап кылган проблема жашоонун мааниге ээ болуп болбогондугу менен байланышкан маселе болуп саналат. Себеби, жашоого байланышкан баардык иш аракеттер, калган баардык нерселерден алда канча чоң мааниге ээ. Бул көз-караштардын артында бүгүнкү адамдарга белгисиз, түшүнүксүз болуп калган маани жаткандыгында шек жок.

Адамдын жашоого байланышкан мүдөө-максаттарын ишке ашырууда эң негизги түшүнүк «абсурд» түшүнүгү болуп саналат. Камю, абсурдду акыл аркылуу эмес, сезим аркылуу өмүр сүргөн бир тажрыйба катары түшүндүрүүгө аракет жасайт. Анын көз-карашында абсурд жашоонун чындыгы менен өлүмдүн ачуу чындыгынын ортосундагы терең ой-толгонууга аракет жасаган ар бир адамда ар кандай деңгээлде пайда болот. Жашоонун абсурд болуусу адамдык тажрыйбалар менен байланыштуу. Жашоонун бир калыпта болуусу абсурддун эң алгачкы жарчысы болуп саналат. Анткени адамдар жашоонун жүрөктү сыккан бир кылкалыгынан тажап, жашоонун маани-маңызын сурап баштайт.

Маанисиздик сезими адамдын аң-сезимин козгоп, ойго салат. Бул учурдан баштап бактылуулук күндөр токтойт. Жашоого байланышкан абсурд түшүнүктөрү адамга тынчтык бербей ойлоонууга түрткү болот. Анткени абсурд пайда болгон учур - адамдын аң-сезимин ээлеп алган учур болуп саналат. Мындай учурда эки жол менен адам бул проблемалардан чыгууга аракет жасайт. Булардын биринчиси «философчо өзүн өзү өлтүрүү». Башкача айтканда «өлбөй туруп өлө билүү». Бул маанисиздикке каршы бир үмүт издөө болуп саналат. Албетте адам болгон соң үмүт кылуудан түнүлмөк беле. Ал эми экинчиси «физикалык өзүн өзү өлтүрүү» (Camus, 2006:88-89). Бул

дүйнөдөгү маанисиздикке чекит коюу максатында жок болууга кадам таштоо.

Жашоонун маанисин табуу үчүн Камю айткандай бул – «философчо өзүн өзү өлтүрүү» болсун, кааласак «физикалык өзүн өзү өлтүрүү» болсун өлүм деген чындык бар. Бирок адам баласы бул чындыкты, демейде, көп ойлоно берүүгө эмнегедир мойнубуз жар бербейт. А бирок, каалайбызбы, каалабайбызбы, ал чындык баары бир бирде болбосо бирде биздин үйгө дагы баш багат. Ошондуктан күнүмдүк турмуштагы жөнөкөй жалгандан философиялык терең мааниге ээ болгон абсурд түшүнүгүн айырмалаганда гана бүгүнкү адамдарга белгисиз, түшүнүксүз болуп калган маани- маңызды түшүнүү аркылуу бул жашоодо ар бир нерсеге кылдат философтордой мамиле кылуу жана «өлбөй туруп өлө билүү» жөндөмүн көрсөтө алабыз.

Адабияттар:

1. Ali Osman Gündoğan, Albert Camus ve Başkaldırı Felsefesi, İstanbul: Birey Yayınları, 1997.
2. Albert Camus, Sisifos Söyleni, которгон, Tahsin Yücel, İstanbul: Can yayınları, 2006.
3. İsmail Demirdöven, Albet Camus'den Öğrenilebiyecek Olan: Olmazın Bilgisi, Frankofoni, Sayı: 3, Ankara, 1990.
4. Albert Camus, Düşün ve Bir Alman Dosta Mektuplar, İstanbul, Can Yayınları, 1995, 60-бет.
5. Albert Camus, Düşün ve Bir Alman Dosta Mektuplar, İstanbul: Can Yayınları, 1995.
6. Albert Camus, Başkaldıran İnsan, которгон, Tahsin Yücel, İstanbul: Can Yayınları, 2006.
7. Morvan Lebesque, Camus, которгон, Ayla Kurultay, İstanbul: Alan Yayıncılık, 1984.
8. Albert Camus, Yabancı, которгон, Tahsin Yücel, Can yayınları, İstanbul, 2006.
9. Albert Camus, Veba, которгон, Nedret Tanyolaç Öztokat, Can yayınları, İstanbul, 2001
10. John Cruichshank, Albert Camus ve Başkaldırı Edebiyatı, которгон, Rasih Güran, İstanbul: De yayınevi, 1965.
11. Walter Kaufmann, Existentialism: From Dostoyevsky to Sartre, New York, 1956.

Рецензент: д.филос.н., профессор Бөкөшов Ж.